

2.12.2022

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntö VN/28904/2022

Vastaus Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntöön koskien esitystä valtioneuvoston keskittämisasiasetuksesta, 5 § Valtakunnallisesti keskitettävä erikoissairaanhoido

Tämä on Tampereen yliopistollisen sairaalan psykiatrian toimialueen aikuispsykiatrian kannanotto edellä mainitun asetuksen 5 § momenttiin: ”Helsingin yliopistolliseen keskussairaalaan ja Tampereen yliopistolliseen sairaalaan keskitetään sukupuolenkorjaushoitojen edellytyksiä arvioiva tutkimus, hoitojen aloitus ja hoitoihin ohjaus”.

Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuispsykiatrinen (18 vuotta täyttäneet) transpoliklinikka on toiminut vuoden 2003 alusta eli niin kauan kuin nykyinen translaki ja transasetus ovat olleet voimassa. Poliklinikan tutkittavien määrä on monikymmenkertaisesti kuluneiden 20 vuoden aikana. Poliklinikan resurssit eivät kuitenkaan ole lisääntyneet samassa suhteessa huolimatta psykiatrian toimialueen ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin johdon ponnisteluista tilanteen korjaamiseksi. Poliklinikalle on muodostunut noin kahden (2) vuoden sisäinen jono, mikä tarkoittaa sitä, että sukupuoli-identiteetin tutkimukseen tuleva henkilö saa diagnostisen arvion ja hoitosuunnitelman vasta kahden vuoden kuluttua tutkimusten alkamisesta. Vaikka tutkimuksen pitäisi olla tutkittavan tilannetta sujuvasti kartoittava moniammatillinen prosessi, sellaisesta ei voi nykytilanteessa puhua. Tutkittavat joutuvat siis odottamaan kohtuuttoman pitkään sen päättämistä, pääsevätkö he etenemään sukupuolen korjaushoitoihin. Nykyisen lainsäädännön puitteissa sukupuolen oikeudelliseen vahvistamiseen kuluu tästä syystä tutkimusten aloittamisesta usein kolme vuotta tai enemmänkin. Eduskunnan oikeusasiamies on myös puuttunut poliklinikan tilanteeseen.

Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuisten transpoliklinikalla potilaita tutkii ja hoitosuunnitelmia tekee vaihdellen muutama osa-aikainen ostopalvelulääkäri. Aitoa jatkuvuutta ei voi syntyä, koska kulloinenkin palveluntuottaja määrittellään kilpailutusten kautta. Nykyiseltä palveluntuottajalta saatu, sukupuoli-identiteettikysymyksissä asiantuntevin erikoislääkäri jää vuonna 2023 pois joko määräajaksi tai kokonaan riippuen siitä, saadaanko poliklinikalle muita ostopalvelulääkäreitä tai menestykö palveluntuottaja kilpailutuksessa. Uusilla ostopalvelulääkäreillä ei todennäköisesti tule olemaan mainittavaa aiempaa kokemusta sukupuolen korjaushoitojen edellytysten arvioinnista.

Pysyviä, täysiaikaisia virkalääkäreitä ei poliklinikalla ole saatu. Viimeinen, 40 % työaikaan tehnyt virkalääkäri lähtee poliklinikalta 31.12.2022. Tämän jälkeen mielialahäiriöiden vastualuejohtaja alkaa oman toimen ohella, käytännön syistä hyvin pienellä tuntimäärällä, osallistua potilaiden tutkimiseen. Kyseessä

on hätäratkaisu, koska yliopistollisen sairaalan sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikkaa ei katsota voitavan jättää täysin ilman virkalääkäriin työpanosta.

Muiden ammattiryhmien edustajia (sairaanhoitajat, psykologit, sosiaalityöntekijät) on saatu poliklinikalle vaihtelevasti. Monet heistä työskentelevät osa-aikaisina sijaisina. Transpoliklinikalla työskentely on monella tavalla kuormittavaa muun muassa aiheeseen liittyvä stigman eli häpeäileman vuoksi. Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuisten transpoliklinikan työntekijöiden pitovoima on verrattain heikko myös sen vuoksi, että yhteen ainoaan aiheeseen keskittyminen muodostaa työnkuvasta sangen yksipuolisen.

Samanaikaisesti Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuispsykiatria kärsii vaikeasta erikoislääkäripulasta. Myös muilla poliklinikoilla on jouduttu joko osittain tai kokonaan turvautumaan ostopalvelulääkäreiden ajallisesti riittämättömään työpanokseen. Avohoidon jonoissa on lähes 2000 potilasta odottamassa hoitoon pääsyä. Resurssien allokoiminen transpoliklinikalle heikentää näiden vakavista mielenterveyshäiriöistä kärsivien ihmisten mahdollisuutta päästä hoitoon. Satojen potilaiden hoitoon pääsy on viivästynyt jopa yli vuodella.

Koska psykiatrian erikoislääkäripula on valtakunnallinen ilmiö, olisi perusteltua jakaa taakkaa useamman kuin kahden tutkimusyksikön välillä, ainakin aikuispsykiatristen potilaiden kohdalla. Vaikka translain muutoksen ja PALKO:n hoitosuosituksen myötä tutkimuksiin hakeutuvien määrän voikin jossain määrin odottaa vähenevän, ei sukupuolen korjaushoitoja toivovien määrien kasvun ole vielä nähty tasaantuvan. Koko maan kannalta Helsingissä ja Tampereella sijaitsevat yksiköt eivät sijaitse maantieteellisesti optimaalisesti. Erilaisten digitaalisten palveluiden lisääntymisestä huolimatta kaukana nykyisistä kahdesta yksiköstä asuvat ovat eriarvoisessa asemassa. Jos yksiköitä olisi useammassa kuin kahdessa eteläisessä Suomessa sijaitsevassa yliopistosairaalassa, maantieteellinen epätasa-arvo lievittyisi. Lähempänä tutkittavien omia hyvinvointialueita sijaitsevilla tutkimusyksiköillä olisi myös paremmat, paikalliseen tietämykseen pohjautuvat mahdollisuudet ohjata tutkittavia saamaan tarvitsemaansa hoitoja omien asuinalueittensa mukaisten palveluiden piiristä. Sukupuolen korjaushoitoihin voi liittyä muun muassa psykososiaalisen tuen tarvetta, erilaisia somaattisia jälkihoitotarpeita, verkoston huomioimista ynnä muita palvelutarpeita, joiden järjestäminen olisi helpompaa lähempänä tutkittavien omaa elämänpiiriä. Tukihoitomahdollisuuksien selvittäminen toiselta puolelta maata on työlästä ja aikaa vievää.

Kuten ylempänä kuvatussa on mahdollista päätellä, ei Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuisten transpoliklinikan kohdalla voi puhua vakiintuneesta, täysin erikoissairaanhoidon itse tuottamasta erityistason toiminnasta. Päinvastoin, nykyisen transasetuksen vuoksi on yritetty ylläpitää lakisäätteistä toimintaa niin hyvin kuin on pystytty, mutta vain osittain onnistuen. Osaamisen jatkuvuudella tai osaavan henkilöstön saatavuudella ei voi perustella sitä, että Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuisten transpoliklinikka olisi jotenkin erityisessä asemassa verrattuna niihin yliopistosairaaloihin, joissa sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikkaa ei vielä ole. Valmiuksia sukupuolen korjaushoitojen edellytysten arviointiin on mahdollista hankkia muissakin yliopistosairaaloissa.

Tampereen yliopistollisen sairaalan psykiatrian toimialue katsoo, että nykyisen kaltaista transasetusta ei enää tarvita ja että keskittämasetuksella voidaan määritellä ne erityistason yksiköt, joihin keskitetään sukupuolenkorjaushoitojen edellytyksiä arvioiva tutkimus, hoitojen aloitus ja hoitoihin ohjaus. Pyydämme kuitenkin kohteliaimmin ottamaan huomioon perustelumme siitä, miksi erityisyksiköitä tulisi olla enemmän kuin kaksi. Mikäli kuitenkin katsotaan, että maassa tarvitaan edelleen vain kaksi aikuisten erityisyksikköä, toinen vaihtoehto voisi olla se, että Tampereen yliopistollisen sairaalan aikuisten transpoliklinikan toiminta lopetettaisiin ja tehtävä osoitettaisiin keskittämasetuksella maantieteellisesti perustellumpaan sairaalaan eli Oulun yliopistolliseen sairaalaan.

Tässä yhteydessä on lisäksi syytä huomata, että sekä Helsingin yliopistollisessa sairaalassa että Tampereen yliopistollisessa sairaalassa on aikuispsykiatriasta erilliset nuorisopsykiatriset transpoliklinikat, joista ainakaan Tampereen poliklinikka ei ole minkäänlaisessa toiminnallisessa yhteydessä aikuispsykiatriseen transpoliklinikkaan. Kun puhutaan kahdesta tutkimusyksiköstä, tarkoitetaan käytännössä neljää eri yksikköä. Keskittämasetuksen sisällössä olisi aiheellista ottaa huomioon nuorten ja aikuisten yksiköiden ero, ja mahdollisesti käsitellä tarvetta kahdesta tai useammasta yksiköstä tämä ero huomioiden.

Kunnioittavasti

Aino Mattila, LT, dosentti
ylilääkäri (mm. TRANS-poliklinikka)
vastuualuejohtaja
Mielialahäiriöiden vastuualue
toimialuejohtajan varahenkilö
Psykiatrian toimialue
Tampereen yliopistollinen sairaala